

Köszöntjük a 75 éves Balassa Ivánt

László Gyula rajza

Eddigi életem során sok emberrel találkoztam. Ezek között volt olyan, amit legjobb mielőbb elfelejteni, de voltak olyan találkozások is – s hál' Istennek ezek voltak többségben –, melyek életemet, munkálkodásomat meghatározták. Ha ezeket a találkozásokat rangsorba kellene állítani, a Balassa Iván professzor úrral való találkozásom igen előkelő helyen lenne a rangsorban.

1956 tavaszán találkoztunk először, amikor a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatójaként ismerkedett a Bodroghközzel, a bodroghközi falvak lakóival. Megismerkedésünkre azt hiszem az adott okot, hogy a sárospataki faluszeminárium adattárában találkozhatott nevemmel, no meg ismert Ujszászy Kálmán nagytiszteletű úr és Román János tiszteletes úr is, éppen a néprajzi gyűjtőmunkám révén. Mert iskolás koromtól érdekelt a néphagyomány. Főleg akkor kezdtem megszeretni, amikor Román János Karcsára került segédlelkésznek, s magántanítványa lettem. Ő a faluban intenzív gyűjtőmunkát végzett, s kezdetben neki segítettem. Később megszerettem magam is a gyűjtést. Amikor pedig kezembe került Ujszászy Kálmán professzor úr A falu című könyve, Ráczy István tanár úr A paraszttörténelmi-nevelése című füzeté, szinte kötelességemnek kezdtem érezni a gyűjtőmunkát, s kialakult bennem egy bizonyos fokú hivatástudat is ezzel kapcsolatban.

Akkor jött Balassa Iván, aki már az első beszélgetésünk alkalmával megértette velem, hogy tartozom annyival falumnak, hogy hagyományait összegyűjtöm, s ha úgy adódik, ha olyan helyzetbe kerülök, hogy módom lesz rá, hát majd feldolgozom. Emellett mindenféle segítséget is megígért. Ha nem találkozom akkor Balassa Ivánnal, aligha mertem volna hozzákezdni a későbbiek során egyre jobban kiterjedő néprajzi gyűjtőmunkámhoz.

Kapcsolatunk akkor vált rendszeressé, amikor Balassa Iván hozzákezdett a mondák gyűjtéséhez. Hogy a Bodroghköz, s főleg Karcsa ismert lett napjainkban a néprajzi irodalomban, az elsősorban az ő érdeme. Munkássága és segítése nélkül nemigen készült volna annyi publikáció e vidékről, mint amennyi készült.

Amikor 1956-ban a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatója lett, s mint igazgató ismerkedett a múzeumhoz tartozó területtel, ő figyelt fel először arra, hogy az epikus hagyományokban, s főleg a hiedelemmondákban és mesékben milyen gazdag ez a vidék. S ő, az anyagi kultúra területén tevékenykedő tudós kutató nem elégedett meg azzal, hogy az anyagi kultúrával kapcsolatos adatok mellett felvesz magnetofonszalagra néhány mondát, mesét, mint ahogy számos kutató, tudós tette ezt, hanem megyei gyűjtőpályázatot hirdetett az egykori Zemplén és Abaúj mondáinak összegyűjtésére. S hogy ez nem volt eredménytelen, erről ő maga így nyilatkozott: „A beérkezett pályamunkák azt bizonyították, hogy van mit kutatni, s ha a beküldött mondák anyaga többségében csak tájékozódásra alkalmas is, mégis világosan látszott a kutatás lehetősége.”¹

Ezen a pályázaton részt vettem én is. Azt hiszem, ez volt az a motor, mely elindított azon az úton, melyen kisebb kihagyásokat leszámítva immár 49 esztendeje járok, s ebből a 49 esztendőből 36 esztendeje fordulhatok segítségért, tanácsért Balassa Ivánhoz.

¹ Balassa Iván: Karcsai mondák. UMGY. XI. Akadémiai, 1963. 5. old.

Az említett pályázaton az első díjat én nyertem meg. Ettől azonban sokkal többet jelentett számomra az, hogy végül is a tudósok éppen Karcásra esett a választása a mondák összegyűjtésére, feldolgozására, megjelentetésére. Ez nem volt véletlen. Először is szükséges volt a kutatás földrajzi korlátozása, ha befejezett vagy lehetőleg befejezett gyűjtést akart. Erről ő maga így beszél: „Mikor pedig vizsgálódásaimat a hiedelemmondákra is kiterjesztettem, egy számomra új, csodálatos tarkaságú, mélységű epikus világ tárult fel. Csakhamar beláttam, hogy a kutatást földrajzilag korlátozni kell, ha egyszer valamennyire is végére akarok a gyűjtésnek jutni. Így gondoltam először a Bodroghözre, melynek elzárt és a mocsaraktól véglegesen csak a múlt század végén megszabadított falvai a legbővebb aratást ígérték. De bizony a terület nagysága meghaladta erőmet... Eddig ugyanis a babonák lejegyzésénél csak a babona lényegének megmentésére törekedtek, s az elmondásban rejlő esetleges epikus elemekkel nem törődtek.

Az anyag ilyen kiterjesztése parancsolóan követelte a földrajzi terület szűkítését csupán egyetlen falura. Karcstát választottam, ahonnan a legtöbb mondát gyűjtöttem. A falun belül is három fő adatközlő teljes anyagát rögzítettem és csak azután hallgattam meg másokat is, hogy lehetőleg egy falu valamennyi mondáját, illetve azok legfontosabb típusait, helyenként változatait közölni tudjam.”²

Én örültem ennek a választásnak, hisz számomra a Balassa Ivánnal való találkozások felérték egy továbbképző tanfolyammal. A mondagyűjtés alatt pedig elsajátítottam a gyakorlati munkát is. Ilyenformán nemcsak elméleti, hanem gyakorlati képzésben is részesültem. Tőle tanultam meg a kérdezős technikáját, az emberekkel való kapcsolatteremtést. Csodálatos kapcsolatteremtő képességekkel rendelkezett. Elég volt számára egy szűk negyedóra, hogy az idős emberek, asszonyok, de a középkorúak is kitérüljék előtte. Az igaz, hogy amikor először indult gyűjtőútra itt Karcán, eléggé bizalmatlanul méregették, és szóba sem akartak vele állni. Ez érthető, hisz a beszolgáltatás, a feszített adózás, az évenként többször is megismételt tsz-szervezés zaklatásai bizalmatlanná tették az embereket. Amikor azonban megismerték, s meggyőződtek arról, hogy valóban a még élő mondákat akarja összegyűjteni, megbarátkoztak a „tanár úrral”, s szívesen válaszoltak kérdéseire, szívesen elmondták a szüleiktől, nagyszüleiktől hallott mondákat.

Elkísértem majd minden gyűjtőújtjára. Szívesen mentem, mert tanulni akartam, s tanultam is. Erről ő maga is megemlékezett így: „Számomra nagy segítséget jelentett... Nagy Géza tanár... minden házra, minden családra kiterjedő helyismerete, bizalmatlanságot eloszlató sokszori személyes jelenléte...”³

És milyen jó, hogy ezt tettem! Mert amikor rám maradt a karcjai mesék összegyűjtése, már nem kellett a sötétben tapogatóznom a gyűjtést illetően, hanem a Balassa Iván mellett megszerzett gyakorlatot kamatoztattam.

Balassa Iván ugyanis tervezte Karcsa teljes prózai népköltészeti alkotásainak az összegyűjtését, és azoknak az UMNGY-ben történő közreadását. A Karcjai mondák anyagát össze is gyűjtötte, s az meg is jelent 1963-ban az UMNGY XI. köteteként. Ekkor azonban már újra visszakérült Budapestre, s hivatali munkája nem tette lehetővé a mesék gyűjtését. Ezért maradt rám ez a munka, amit azután igyekeztem is a legjobb tudásom szerint elvégezni. S azt hiszem sikerült is, amit bizonyít az is, hogy a professzor úr tanítványként említ ezzel kapcsolatban egy írásában így: „Ha magam e munkát nem is tudtam folytatni, de egy tanítványom, Nagy Géza két kötetben már előkészítette a mesekincs kiadását.”⁴

Büszke vagyok arra, hogy tanítványának vallhatom magam. Büszke vagyok arra is, hogy elfogadott tanítványának, és útmutatása alapján nemcsak hogy összegyűjtöttem Karcsa mesekincsét, hanem ebből az óriási anyagból megjelent kétkötetnyi válogatás az UMNGY XX–XXI. köteteként 1985-ben, s a Mesék, mondák, történetek sorozatban is megjelenhetett A király virágokertje címmel egy válogatás 1987-ben. Ugyancsak az ő biztatására és Kovács Ágnes felkérésére írtam meg A karcjai gyermek és játéka kiadás előtt álló monográfiámat.

Az ő biztatása, tanácsai nélkül nemigen mertem volna hozzákezdni ehhez a munkához. Minthogy neki köszönhetem azt is, hogy végül is magyar–történelem szakos tanár lettem. Azt hiszem, hogy a vele való beszélgetések eredményeként alakítottam meg a karcjai iskolában a honismereti és néprajzi szakkört. Rá kellett ugyanis jönnöm, hogy magam nem

² U. o.

³ U. o.

⁴ Balassa Iván: Ortutay Gyula tudomány- és múzeumszervező tevékenysége. Ethnographia, 1980. 3–4. sz. 543. old.

sokra megyek, ha a gyűjtött anyagot meg akarom sokszorozni, be kell vonnom a gyűjtőmunkába érdeklődő tanítványaimat is. S ez szép sikert hozott. Foglalkozásainkon nemcsak a végzett munkáról számoltak be a szakköri tagok, hanem előadásokat hallgattak a falu történetéről, hagyományairól. Ezeket az előadásokat nemcsak helybeli előadók tartották, hanem vendégelőadóink is voltak. Előadást tartott szakkörünkben Balassa Iván is, akinek előadását volt tanítványaim még ma is emlegetik.

Balassa Iván nem tartozott soha azok közé a tudósok közé, akik bezárkóztak a maguk tudománya elefántcsonttoronyába, s ott készítették műveiket. Ő azt tartotta, s azt hiszem azt tartja ma is, hogy vissza is kell juttatni a falunak abból a hagyományanyagból, amit éppen tőle gyűjtöttek. Hogy a helytörténeti, néprajzi anyag ne csak a tudomány számára legyen hozzáférhető, hanem az egyszerű ember – főleg annak a vidéknek az emberei, ahonnan az anyag származott – is hozzájuthasson, olvashassa. Ilyen szándékkal jelentette meg a Lápok, falvak, emberek: Bodrogköz című könyvét is.

Tudom, hogy ezért a könyvéért több elmarasztalást, mint dicséretet kapott tudós kollégáitól. Pedig ezzel a könyvvel nagy szolgálatot tett. A könyvnek a bodrogközi emberekhez való eljuttatása éppen a bodrogköziek szülőföldjükhöz való ragaszkodását segítette elő. S ezt kellene tenni mindazoknak, akik a faluval, a falusi emberek életével, hagyományával foglalkoznak. S amiért erre is gondolt Balassa Iván, köszönet érte.

Azt hiszem nemcsak mi, bodrogköziek tartozunk köszönettel neki, hanem a határainkon túl élő magyarok is, akár Szlovákiában, akár Kárpátalján, Romániában, vagy a volt Jugoszláviában éljenek, mert fáradhatatlan volt mindig abban, hogy a határainkon kívül élő magyarokat hagyományaik megőrzésére ösztökélje, a hagyományok gyűjtőit pedig támogassa, tanácsaival segítse. E cél érdekében szervezte meg a TIT néprajzi választmányát is, s készített a választmány munkájának támogatására témajegyzéket. De nemcsak a magyar néphagyományok összegyűjtését tartotta fontosnak, hanem a határainkon belül élő nemzeti-ségek ilyen irányú munkáját is segítette, támogatta.

Munkásságát külföldön Herder-díjjal jutalmazták, a Dán Királyi Akadémia, a Finn Régészeti Társaság külső tagjává választotta, 70. születésnapján pedig tiszteletbeli tagja lett a Svéd Királyi Gustav Adolf Tudományos Akadémiának és a Szlovák Néprajzi Társaságnak. Az elmaradt hazai hivatalos elismerés helyett fogadja tanítványai elismerését és köszönetét. A mi köszönetünket. Mert az ő támogatása, segítsége nélkül nemigen tehetők volna azt, amit tennünk kellett, amit tettünk. Azt hiszem én tartozom a legnagyobb köszönettel neki. Éppen ezért tisztelettel és teljes szívvel köszöntöm 75. születésnapján:

Nagy Géza

Végh József köszöntése¹

Amit elnöki helyzetemmel visszaélve – programon kívül, de a magyar dialektológusok e rangos seregszemléjétől korántsem függetlenül – röviden elmondani szeretnék, arra barátainknak az a figyelmeztetése készlet, amely visszaütal nyitólülésünk rangos előadójának,

¹Elnöki rögtönzéseként elhangzott bevezető a szombathelyi III. dialektológiai szimpozion 1992. augusztus 28-án tartott zárólülésének megnyitásakor.

Benkő Lorándnak egyik megjegyzésére. Megemlítette ugyanis – nem tudom: dicsekvésül-e önmagára vagy inkább panaszul nemzedékünkre nézve –, hogy a magyar nyelvjárások atlaszának itt megjelent hajtani gárdájából ő a legfiatalabb (ami igaz: pontosan öt hét különbség van köztünk, az ő javára). Nos, ülésünk előtt a szervezők fülembe súgták (magamtól nem is gyanakodtam volna), hogy akinek most elsőként adhatom meg a szót, Végh József kollégánk és barátunk, nemcsak hogy doyenje atlasz-munkaközösségünknek, hanem épp mostanában lett kereken nyolcvanvesztendő.

Tizenöt éve, az akkor hetvenéves Nyíri Antalt köszöntve mondtam el, majd írtam le: „Az életkor persze önmagában nem érdem. De minél hosszabb, annál több lehetőséget ad érdemek szerzésére és gyarapítására”. S mint az imént említetté, úgy Végh József pályája is fényesen bizonyítja e tétel igazságát.

Debrecenben kezdte (és végezte „Sub auspiciis”, azaz államfői kitüntetéssel), Csűry Bálint tanítványaként; aki mellett hamarosan tanársegéd, majd fiatalon magántanár lett. Alkotó része volt a Magyar Néprajzkutató Intézet archivumának megalapozásában és folyamatos gazdagításában. Mára is irányadónak tekintett szinonimikai dolgozata után egymást követték kisebb-nagyobb nyelvjárás tárgyú írásai; köztük egy testes szövegyűjtemény, elsőként a maga műfajában. Ézt a korszakát a kutatás mellett a lankadatlan szervezőmunka és a korán megkezdett utánpótlás-nevelés jellemzi. Maradandó terméke ennek az az anyagában s nem kevésbé módszertani és pedagógiai jellegében is úttörő gyűjtemény, amely ifjú – középiskolás – tanítványainak lelkes és avatott tevékenységéből született, Táj- és népkutatás a középiskolában címmel. Már itt, a korai korszakban, akár saját műveit nézzük, akár az irányításával készültet, feltűnik az a komplex szemléletmód, amelyben egységben igyekszik látni és láttatni a szót és a vele jelölt dolgot, cselekvést, vagyis egyforma figyelmet szentel a néprajz és a néprajz szempontjainak.

Debrecen után (nem épp önként) a vándorlás évtizede következett: Óriszentpéter, majd Celldömölk; az egyetemi szintű oktatás után az általános iskolai. S mégis előnyre fordult ez a hátrány: a mozgás korlátait kitapogatva, Végh József megtalálta a korlátok közötti mozgás lehetőségét. Az iskolai és társadalmi munka mellett, megtöbbszörözve önmagát, bekapcsolódott az akkor fellendülő nyelvatlaszgyűjtésbe; fáradhatatlanul járta a nyugati végeket. Egyik legtermékenyebb adatgyűjtő volt a nagyatlaz első (nyelvtani jellegű) kérdőívének, egyre szélesítve az általa vizsgált földrajzi kört. S ezzel párhuzamosan megtervezte az örségi és hetési regionális atlaszt, itt is elsőként e műfajban; aztán összegyűjtötte anyagát, elvégezte a bonyolult (módszertani próbaként szemléltetéssel is gazdagított) szerkesztői munkát; s bevezetett tanulmányként – ezzel a kandidátusi fokozatot is elnyerve – megírta a regionális atlasz(ok) készítésének elméletét és módszertanát, nemzetközi át- és kitekintéssel.

A vándorlás Budapesten ért véget, a Nyelvtudományi Intézetben. De a mozgás folytatódott, csak most már országos kiterjedésűvé szélesedve: az atlasz gyűjtésének befejezése s az előszerkesztés elvégzése után szükségessé vált az országos helyszíni ellenőrzés. S ennek kapcsán Végh József – főleg Imre Samuval alkotva kettőst – ismét bejárta szinte az egész nyelvterületet. Ennek mellék- (de korántsem mellékes) terméke, egyebek mellett, az a hatalmas hangszalaggyűjtemény, amely csaknem négyszáz kutatópontnak őrzi akkori nyelvjárás állapotát, s amelynek jó fele az ő lankadatlan energiáját és ajkakat nyitogató diplomáciáját dicséri. (Nem véletlen, hogy e köszöntőm után elmondandó előadásának ez a címe: Az adatközlő és a tudományos kutató baráti kapcsolatának kiépítése; – kulcskérdése ez a reális nyelvhasználati képlet kérdőíves előcsalogatásának!)

A Nyelvtudományi Intézetbe kerülve, feléledt Végh Józsefben a kutató mellett a nevelő, a gyűjtő mellett a gyűjtető, az örökké mozgó mellett a mozgó készsége is. Az ő kezdeményező, agítáló, tervező majd szervezőtevékenysége révén – már nem is középiskolás fokon – indult meg az az országos mozgalom, amelynek eredményeként ma már szinte teljesen befejeződött a tagosítás-nagybirtokosítás folytán kihálásra ítélt hagyományos – sokszor évszázadok táji, települési és gazdálkodási emlékeit őrző – földrajzi nevek összegyűjtése, majd e gyűjtemények sajtó alá rendezése és kiadása. E munkálatoknak mindegyik fázisában (hol előtérben, hol háttérbe húzódva) mindig megtaláljuk őt. Először módszertani útmutatásokat adva a gyűjtéshez és gyűjtetéshez, azután a helyszíni ellenőrzés megszervezéséhez és lebonyolításához, majd a kötött szerkesztéshez, a térképek és mutatók elkészítéséhez. E testes kiadványok jó néhányra az ő személyes irányításával vagy közreműködésével született meg; de hol a keze, hol legalább a szeme rajta volt mindegyiken. Ez a forrásanyag elvülhetetlen érték; az marad nemzedékeken át.

Még javában folyt ez a munka, de már sínre került, s így megosztható volt a gondja; így hát Végh József újabb mozgalmat indított: a nyelvjárási szókincsgyűjtést. Itt mutatkozott meg igazán a kezdetektől fogva magával hozott kettős – nényelvi és néprajzi, azaz nyelvi és tárgyi – érdeklődés haszna. A néprajzkutatókkal akkor már több évtized óta közösen hirdetett s nyelvész oldalról őáltala kézben tartott pályázatok szervezett folytatásaként, immár részleteken kidolgozott közös és egységes kérdőívek alapján indult meg a hagyományos paraszti gazdálkodás szókincsének összegyűjtése; illetőleg így is mondhatjuk: ezek maradványainak, emlékeinek megmentése; a – túlzás nélkül – huszonnegyedik órában. A régi falusi munka, életmód, társadalom, kultúra addig feltárt anyagának a kérdőívekbe építése sokaknak segített a legalább még emlékként őrzött részletek felkutatásában és rögzítésében.

Mi sem természetesebb mindezek alapján, mint szoros kapcsolódása az időközben megindult és egyre szélesebben kiterjedt honismereti mozgalomhoz, s persze annak hamarosan megszületett folyóiratához, a Honismerethez. Tyúk és tojás elsőbbsége körüli vita volna feltenni azt a kérdést: mennyiben terméke, partnere vagy épp előzménye Végh József művelődéstörténeti horderejű leletmentő tevékenysége ennek a mozgalomnak! Amikor papoknak, de tanítóknak s egyéb – népi gyökerű és elkötelezettségű – értelmiségieknek óvakodniuk kellett a narodnyik vagy éppen nacionalista parasztromantika vádjával illetett egészséges népi-nemzeti érdeklődésük és kötődésük kinyilvánításától, ez a nyelvjárásgyűjtés ügyével összekapcsolt, mondhatnám: amögé bújtatott néprajzos munka, s ennek legalizálása adta a modus vivendit, jelentette sokak számára a korlátok közötti mozgás lehetőségét. Szépen és meggyőzően mutatták ezt – s archívumokban őrizve ma is bizonyítják – a meghirdetett pályázatok eredményei; s azok a meghatározó személyes vallomások, amelyek az önkéntes nyelvjárás- és néprajzkutatóknak e mozgalomhoz kapcsolódó országos találkozóin hangzottak el; hol nyilvánosan, hol csak úgy „jegyzőkönyvön kívül”, félve, szűkebb körben. – Ennek is, annak is a közben idősödő, de sohasem öregedő Végh József volt az örökmozgó mozgatója.

Szándékosan nem adok itt bibliográfiát, még szakirodalmi utalásokat sem. Pedig mindegyik szervező, irányító, szerkesztő tevékenykedése közben – a mozgalmakat közvetlenül szolgálók mellett – szépen felgyűltek azok a tudományos közlemények is, amelyek összegészükben egyre élesebben tették fel a kérdést: kandidátusi-e még az a szint, amelyiken a szerző a tudományos bűvárlat területén mozog. Többen is sürgettük: írja meg az eddigi eredményeit summázó doktori téziseket.

És nyolcvan felé közeledve, mindezek gondjával és fáradságával (de nem fáradságával) küszködve, volt még ereje – nagydoktori értekezésésként – visszanezni megtett útjára, végigtekinteni tudományos pályáján. Akik erre biztattuk, csak téziseket vártunk tőle; mintegy annotált tartalomjegyzéket arról, amit élete során ismeretekben és közleményekben felhalmozott. De ő nem ezt várta önmagától. Fiatalkorára emlékeztető lendülettel és kitartással újból végigjárta munkálkodásának kedvelt helyszínét, tevékenykedésének bőven buzgó forrásvidékét, Őrséget és Hetést; s új gyűjtéssel toldotta meg, majd új feldolgozással egészítette ki mindazt, amit enélkül is bizvást tekinthettünk volna életműnek, megkésztet doktori minősítése alapjának.

S hogy ez az életmű még nyitott és folytatódik, gyarapodik, azt jelzi nekünk most következő, érdeklődéssel várt előadása is. Arra kérjük: minél többet adjon át gazdag tapasztalatainak anyagából az újabb és újabb nemzedékeknek; s azt kívánjuk: erre minél tovább legyen még módja, testi és szellemi egészségben.

Deme László

Antalfy Gyula 80 éves

Antalfy Gyula neve nem ismeretlen hazánkban. Korosztályom emlékezik A Himalájától a Balatonig, illetve az Így utaztunk hajdanában című könyvére. Ismerős művelődéstörténeti munkái közül A reformkori magyar városrajzok és A reformkor Balatonja című műve is. Munkásságából nekünk, somogyiaknak a Balaton védelmében írt cikkei, tanulmányai a legemlékezetesebbek.

Antalfy Gyula – 1912. október 24-én – Karcagon született. Szülőhelyén iskolázott, majd az 1930-as évek elején angol–magyar–történelem szakra iratkozott a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen. Kedvenc tanárai: Horváth János, a kiváló irodalomtudós és Yolland Arthúr, az angol nyelv és irodalom professzora.

Huszoney esztendőskorában került Bajcsy-Zsilinszky Endre lapjához, a Szabadsághoz, ahol – mint a legfiatalabb munkatárs – vidéki riportokkal jelentkezett. Kevesen tudják Zsilinszkyről, hogy ő volt a magyar falukutatás egyik megindítója. A huszas évek derekán Előrs című hetilapjában, majd annak folytatásában, a Szabadságban tervszerűen törekedett arra, hogy leleplezze a feudális nagybirtok nemzetgyilkos szerepét. Ő küldte ki Féja Gézát, Kodolányi Jánost, Simándy Pált, Talpassy Tibort, majd 1933-tól kezdve Antalfy Gyulát az ország legkülönbözőbb részeibe – hogy főljárják a földtelen parasztság nyomorúságos falvait az Alföldön, az Esterházy-uradalomban vergődő dunántúli jobbágycsoportokat, ahol az elesettség, a földhözragadt szegénység a végő legszorosabb értelmében állati színvonalra süllyesztette az embereket –, hogy ezáltal is „izgassanak” a nagybirtokrendszer ellen. Antalfy Gyula a lehúzó szegénység mellett látta és megírta, amit a közigazgatás basáitól és janicsárjaitól szenvedett a nép: Egy grófi kastély Magyarországon, Jobbágyvilág a Dunántúlon, Ahol minden az Esterházy herceg uré, Az agaraknak furdószobás lakosztály, a cselédnek dohos pincedűk. Ezek és hasonlóak a címei az akkor írt félrázó-eszméletető cikkeinek, riportjainak. Nem egy cikkéért állt osztály elleni izgatás miatt a bíróság elé. Egy életre szóló iskola volt ez, mert Zsilinszky Endrétől a töretlen, tántoríthatatlan kiállást, a hazaszeretetet és az elnyomott milliók felemelésére irányuló szándékot kapta örökül – fiatalon.

Amikor Bajcsy-Zsilinszky Endre – anyagi nehézségei miatt – 1936-ban eladni kényszerült a Szabadságot, Antalfy előbb a Kis Újsághoz, majd a Pesti Hírlaphoz kerül, folytatva kutatásait művelődéstörténeti disszertációjához. A dolgozat a megkívánt 32 oldal helyett 400 gépelt oldalnyi terjedelmű lett, így a kívánt célra nem felelt meg. Végül az Athenaeum adta ki 1943-ban, Sárközi György szerkesztésében – a Magyarország felfedezése sorozat könyveivel azonos külsőben – A honi utazás története címmel.

A II. világháború után, a Szabadság szerkesztőbizottságának tagjaként vette ki részét az ország újjáépítéséből. 1947-től a Kis Újság felelős szerkesztője lett. Ekkor ismét bírói ítélet sújtotta; súlyosbító körülménynek számított ugyanis „büntetett előlete”, elítéltetése a latifundumok elleni izgatás miatt.

1949-ben Rákosi telefonon szólította föl, hogy vezércikkben bélyegezze meg a Rajk-ban-dát. Határozottan nemet mondott. Két nap múlva lekerült a neve a lapfejről, ő maga nemcsak a laptól, hanem a sajtóból is. Több mint egy évig nem publikálhatott egyetlen sort sem, turistaként járta az országot, s egymás után írta természeti szépségeket és az irodalmi emlékhelyeket számba vevő útirajzait. „Csak ott éreztem, hogy a hazában vagyok, az embernélküli tájban” – emlékezik vissza az 1950-es évekre. Így született meg a Magyar évszakok című könyve, amely 1955-ben – Képes Géza szerkesztésében – jelent meg a Magvető gondozásában. „Olyan könyv ez, amelyre ráillik a klasszikus kor írójának buzdítása: Tolle, lege! Vedd a kezébe és olvasd!” – az Élet és Tudományban írta ezt róla Vécsey Zoltán professzor, hozzátéve, hogy a Magyar évszakok nem csupán élvezetes, hanem igen hasznos olvasmány is: „A hazafias nevelésben kitűnően felhasználhatják tanáraink.”

1950-től 1955 tavaszáig a Magyar Nemzet olvasószerkesztője, csak ritkán ír, akkor is olyan cikkeket, amelyek a magyar tájak és városképek védelmét szolgálták. 1955-ben – Rákosi utasítására – többek között Antalfy is eltávolítják a Magyar Nemzet szerkesztőségéből. Állástalansága hónapjait ismét hazai barangolásokkal tölti. Ennek az időszaknak lett a gyümölcse a Börzsöny című tájmonográfia, amelyet 1957-ben adott közre a Bibliotheca, a Gondolat kiadó elődje.

Hét hónapos munkanélküliség után, 1955 novemberében kapott újra állást a Képes Magyarország című idegenforgalmi havilapnál, amelyet rövid idő alatt sikerült igen népszerű honismerető képes folyóirattá tennie, s csak 1958 végén térhetett vissza olvasószerkesztőnek a Magyar Nemzethez. 1964-ben jelenik meg a Móra Ferenc Könyvkiadónál A Himalájától a Balatonig című könyve, Lóczy Lajos regényes életrajza. Fogadtatása ugyancsak igen jó.

1966-ban jelent meg – szintén a Móra Kiadónál – Édes hazánk című munkája, amely tizenéveseknek nyújt gazdag honismeretet. 1982-ben már a hatodik kiadása került a könyvpiacra. Szalantai Rezső így méltatja a Magyar Nemzetben: „Antalfy Gyula olyan könyvet írt Magyarországról az ifjúságnak, mely egy eszményi tankönyvvel azonos. Ez a gáncstalan honismeret könyve: tiszta tudás és tiszta stílus.”

Az 1970-es években ismét visszatér ifjúkori kutatásainak területére, a művelődéstörténethez. 1975-ben jelent meg – a Panoráma kiadásában – Így utazunk hajdanában című, több mint 550 oldalas könyve, amely az 1943-as elődjét: A honi utazás történetét teszi teljessé azzal, hogy korabeli tájbrázolásokkal, valamint nép- és társadalomrajzzal egészíti ki.

1982 végén hagyta el a Franklin Nyomdát a Reformkori magyar városrajzok című könyve, amely az ország mai területén lévő városok százötven évvel ezelőtti képét adja úgy, ahogyan a helyi krónikások s a múlt század első felének irodalmi folyóiratai, divatlapjai bemutatják. E könyv folytatása – A reformkor Balatonja – 1984-ben jelent meg, amelyből a Balatont körülvevő táj és a települések kultúrhistoriája éppúgy megismerhető, mint a nádtorzás déli part, vagy a lávaköből épült halászfalu.

Kevesen tettek annyit a Balaton megoldásra váró gondjainak közleményekben való tudósításáért, a magyar tájak és városképek védelméért és milliók javára való fejlesztéséért, mint Antalfy Gyula. A Balaton Környezetvédelmi Kutatásokat Koordináló Tanács megbízásából készült, A Balaton környezetvédelmi bibliográfiája című kiadványban 37 tételben szerepelnek a Magyar Nemzetben, az Élet és Tudományban, a Búvárban, a Jelenkorban és a Látóhatárban megjelent cikkei, ezek súlyozottan a Balaton vízvédelmi problémáival, továbbá hévízkincsünk sokoldalú kiaknázásával foglalkoznak.

Munkássága elismerését nem annyira a különben is elég ritkán kapogató hivatalos elismerések, kitüntetések, mint inkább magas színvonalú honismereti publicisztikájának ösztömlétező hatása jelenti.

Antalfy Gyula már jó régen bevonult nemzetünk nagy tanítómestereinek seregébe. Ezzel a tudattal kívánunk neki, 80. születésnapja alkalmából további jó egészséget, eredményes munkát, békés boldogságot.

Matyikó Sebestyén József

A 92 esztendő dr. Rusvay Lajos

Baráth Károly felvétele

Dr. Rusvay Lajos vasdiplomás közgazdász, nyugdíjas főjegyző a magyar honismereti mozgalom doyenje. A sokszoros pályadíjnyertes kutató 1992. november 27-én vette át a Jászok Egyesülete által alapított Jászságért díjat.

- *Az ön családja igazi redemptus-jász családnak számít?*

Ahogy én kikutattam, a legidősebb ősünk 100 éves korában halt meg Apátin 1705-ben. A család a török alatt Nyitra megyében lakott és 1699-ben jöttek vissza. Rákóczi hadseregében öten szolgáltak, volt közöttük óbester, akit állítólag le is fejeztek. Árván maradt fiából

szerzetes lett, aki Lőrinc pap néven szerepel az irodalomban. Kitűnő szónok volt, amikor a redempció alkalmából hálaadó istentiszteletet rendeztek a jászberényi főtemplomban, ő mondott beszédet. A redempcióban három ösöm vett részt egy 400, kettő pedig 100–100 hold földet váltott meg. Az ösök közül évtizedekig váltották egymást a főbírói székben. Egy évig, öt évig, tizenöt évig. A felszabadulás előtt, 25 évig jó apám volt az utolsó főbíró Apátin.

● *Mindezek után, kérem mondja el saját pályafutásának fontosabb állomásait!*

Jászapátin születtem, benn a városban 1901. augusztus 13-án. Pár éves lehettem, amikor kimentünk tanyára lakni, a kiséri út mellé, amit Masszának neveztek. Jó apám 16 hold földet örökölt, azon volt egy kis öreg ház. Én aztán ott növekedtem föl, elemi iskolába is ott jártam. Az utolsó tanítóm Mezei Amália volt. Nagyon kedves fiatal lányka volt, ami ritkaság volt akkoriban, de állta a sarat. Nagyszerűen tanított.

● *Hogyan került a tanyás gazda fiaként gimnáziumba?*

Ketten voltunk testvérek, és jó apám úgy gondolkodott, hogy az egyiket taníttatja, a másik pedig a gazdaságban marad. Én 1912-ben lettem a jászapáti Széchenyi István Gimnázium tanulója. A tanyáról jártunk be, ami három kilométerre volt. Télbe, tavaszba, mindig gyalog. Pontossághoz szoktattak bennünket, igyekeztünk, sokszor kezdés előtt fél órával már benn voltunk. Az is igaz, hogy az iskolában már melegebb volt.

● *Meséljen még valamit erről a gimnáziumról, a tanárokról, diáktársairól!*

Az első osztályba 63-an irakoztunk be, és 16-an érettségiztünk. Sokan lemorzsolódtak, katonának vitték őket, meg sokan ki is buktak. A háborús idők miatt a tanévek rövidebbek és a téli szünetek hosszabbak voltak. 8 évig tanultuk a latint, de bizony nem tanultuk meg. A németet se nagyon kedveltük. Az érettségi az nagyon szép volt, fölvonult az egész gimnázium egészen a nagytemplomig. Útravalókkal láttak el bennünket. A fizikatanár figyelmeztetett: Fiaim, vigyázzatok az ACN-re! – Az alkohol, a koffein és a nikotin tönkreteszi az ember szervezét! – A hittantanár pedig így: Fiaim a három K-ra vigyázzatok! – A kártyától, a kocsmától és a kurtizánoktól tartózkodjatok. Talán a legéletrevalóbbat mégis jó apám adta: Fiam, arra vigyázz, hogy a kezed mindig tiszta legyen!

● *Hogyan alakult a sorsa az érettségi után?*

1920-ban Apátiról öten döntöttünk úgy, hogy az éppen megnyílt Közgazdasági Egyetemre megyünk. Pesten akkor nagyon szegényesen éltünk, öt év alatt én ötször sem voltam moziban. Az egyetemnek nem volt menzája, a Kálvin téri szeretetotthon alkoholmentes éttermébe jártunk étkezni. Abban nemhogy alkoholt, de húst sem láttunk soha!

● *Kik tanítottak akkoriban az egyetemen?*

Öt év alatt harminchat előadó tanárunktól több mint ötven tantárgyat hallgattunk. Nagyszerű tanáraink voltak. Többek között Teleki Pál, aki az általános földrajzot tanította. Igen jó előadó volt, és az előadásokba gyakran beleszótt Trianont. Kiváló tanárom volt Cholnoky Jenő földrajztudós és Klebelsberg Kunó, aki közjogot tanított. Ő kicsit beszédhibás volt, de nagyszerűen tudott előadni. Hallgattam még Czettler Jenőt is, aki később itt volt országgyűlési képviselő a jákóhalmi kerületben.

● *Mi történt Önnel a diploma megszerzése után?*

A környékeliek közül én végeztem elsőnek. Volt, aki szolgabíró lett, másikunk, akinek hozzám hasonlóan nem volt protekciója, szintén jegyző lett. Képesítésemnek megfelelően pályáztam én a környékelői megyék állásaira, aljegyzőnek, szolgabírónak, de nem volt protekcióm, nem kellettem. Így egy évig fizetés nélküli gyakornok voltam, majd jegyzői vizsgát tettem Egerben. Közben aztán megüresedett Jásztelken a főjegyzői állás, amit megpályáztam és megválasztottak.

● *Mivel járt akkoriban egy ilyen állás?*

Igen rangos állásnak számított. Örültem is, hogy sikerült elnyerni, de később nagyon megbántam. Takaros kis község volt, de tele volt adóssággal. Semmit se lehetett csinálni, falufejlesztésről szó sem lehetett. Egy évig nem volt főjegyző, csak helyettes, az meg beteges ember volt. Építettek egy tanyai iskolát, ami kétszer annyiba került, mint amennyit előirányoztak: 18 000 helyett 36 000 lett a végösszeg. Fedezet nélkül fúratnak egy artézi kutat, ami újabb 20 000 pengőt jelentett. Ezzel annyira tönkretették a háztartást, hogy egy fillér sem maradt. Nekem ez jutott, évekbe telt, mire ki tudtam gazdálkodni.

Sokfajta gondunk-bajunk volt. Nem engedték bevezetni a villanyt, önálló orvost sem akartak, mert a község nem bírta. Később adódott az a lehetőség, hogy államköltséggel Klebelsberg Kunó-féle Öt tantermes elemi iskolát építhettünk. Az 52 000-be kerülő iskolához 40 000 pengőt adott az állam, 12 000-ret kellett volna a községnek biztosítani. Ezt

a képviselő-testület semmiképpen sem akarta megszavazni, még tízfíllérnyi kiadástól is fáztak. Végül egy szótöbbséggel sikerült, amit viszont nekem kellett biztosítani.

• *Ezt hogy értsem?*

Az az én dolgom volt.

• *Mégis miként tett?*

Csak annyit, hogy az egyik képviselő-testületi tag közreműködésemmel kétszer szavazott! – De szerencsére ma is megvan az az iskola. A falában van egy kis márványtábla, melyen a főbíró és a plébános neve mellett az enyém is szerepel.

• *Volt e másfajta kellemetlen élménye, mint főjegyzőnek?*

Hát akadt. Mindig féltem a választásoktól, mert ha nem nyert a jelölt, akkor mindig a jegyző volt a hibás. Ha pedig nyert, akkor azt természetesnek vette, nem járt érte köszönet.

• *Hogyan becsülték meg akkoriban a jegyzőt, hogy alakult anyagi helyzete?*

Amikor odakerültem, jó apám segítségével vettem egy kétszobás parasztházat, amit később egy szobával bővítettem. Akkor volt az úgynevezett számláétra. A tizedik fizetési osztályban kezdtem, s onnan emelkedtem háromévenként. A harmincas évek végén 160 pengő körül kerestem, ehhez jött a magánmunkálat, ami szintén hozott valamit. Tíz évig kellett takarékoskodnom, amíg meg tudtam venni a legfrissebb autót, egy Opel Kadettet, ami 3006 pengőbe került. A felét kellett kifizetni, a másikat tízévi részletfizetésre adták. Ebben az autóban nem sok örömöm volt. Jött a háború, elvették, majd visszaadták, majd újra elvették. A végén fogtam magam és eladtam.

• *Hogyan alakult további sorsa? Miként befolyásolta életét a háború?*

Nem menekültünk el, de nem is menekülhettünk, mert a lovainkat mind elvitték a németek. Amikor jött a front, igyekeztünk a front mögé jutni. Egy éjszakát egy közeli tanyán vésztünk át, majd eljutottunk az apáti útig. Ott megint bementünk egy tanyára, ahol már csend volt, hozzáfogtunk enni. Egyszer csak váratlanul berobogott öt orosz katona. Lelövdözték a kutyákat, bejöttek a szobába, ott randalíroztak, elkezdtek a nőket fikszirozni, gorombáskodtak. Végül sikerült elszabadulni tőlük és bementünk Apátira. Ott egy ismerős családnál töltöttünk egy hetet, majd visszamentünk Jásztelekre. Lakásomat találat érte, nem volt lakható, szívességből a kántorék fogadtak be bennünket. Három hónapig laktunk ott, még hozzá tizenheten egy konyhaszerű kis helyiségben, mert az utcai szobákat három orosz tiszt foglalta le. Én meg visszamentem a hivatalba és dolgoztam amit lehetett. Először is a közellátást próbáltuk beindítani. Alig telt el három hónap, amikor az oroszok összehívtak vagy tizenötünket, főleg a gazdálkodókat, meg a volt főjegyző feleségét, és behajtottak bennünket Jászberénybe. Ott két kicsoda-micsoda vallatóra fogott bennünket, hajnalban nyolcunkat elengedtek.

• *Ezek után már nem sokáig maradt jegyző?*

1946-ban jött el az úgynevezett igazolóbizottság és kezdtek kisöpörni a közigazgatást, ahol régi ember nem maradhatott. Éngem is egyik napról a másikra állás nélkül hagytak. Visszaköltöztünk Apátira, közben még elvittek három hónapra internálótáborba a szolnoki papírgyárba, majd a közkórházba, aminek akkor még csak a falai álltak. Besűgás és koholt vádak alapján kerültem oda, háborús bűnösnek, népellenesnek, németbarátnak, fasisztának minősítettek. Népbíróság elé kerültem, de az minden vád alól felmentett. A priusz megmaradt, nem tudtam sehová elhelyezkedni. Évekig rendőrhatalósági megfigyelés alatt álltam, minden héten jelentkeznem kellett. Tíz év alatt tizenkét munkahelyen dolgoztam, voltam segédmunkás, raktáros, bérelszámoló. Végül itt az alsószentgyörgyi tsz-ben helyezkedtem el, majd 1963-ban a jászberényi Vörös Csillag Tsz főkönyvelőjeként mentem nyugdíjba. Nyugdíjamat 11 év alapján állapították meg, főjegyzői munkaviszonyom beszámítására csak 1989 után került sor.

• *Nyugdíjas éveiben folyamatosan kutatta a Jászság múltját.*

Ezt már jegyzőként elkezdtem, 1942-ben megírtam Jásztelek monográfiáját, amit elfogadtak doktori disszertációnak. Nem sokkal nyugdíjazásom után feleségem meghalt, ideköltöztem a lányomékhöz. Kezdetben állatorvos vejem mellett segédkeztem, a baromfioltásoknál tevékenyen is részt vettem, majd lassan kiöregedtem belőle. Ekkor bekapcsolódtam a honismereti mozgalomba, kezdtem kutatni a múltat. Az utóbbi években megírtam családunk és több jász település történetét.

• *Kutatásai alapján milyennek látja a jászokat?*

Elég kipróbált nép. Sajnos mind jobban fogyatkozik, mert az a bizonyos jász öntudat már kezd kivészni. A régiek főleg a földművelés területén voltak otthon és a földjükhöz

körömszakadtáig ragaszkodtak. Inkább szereztek hozzá, mintsem elpocsékolták. Általában jó gazdák voltak, szerették a jószágot. Megbecsülték a szegény embereket is, hagyták őket élni. Előjáróikat minden érdek nélkül is megbecsülték. A király személyét szentnek tartották, az biztos. Nagy kultusza volt Apponyinak, Horthyt is tisztelet övezte. Többek között két jázsági testőre volt. Az egyik Jász Balázs volt, a másik Rusvay Gábor. Mindkettőt nagyon jól ismertem és mind a kettő csak a legjobb véleménnyel volt a kormányzóról.

Tartózkodóak voltak az idegenekkel szemben. Nem szerették az olyan jövevényeket, akiknek semmijük sem volt. A zsidókat eltűrték, földet nemigen hagytak nekik venni, de üzletelni hagyták őket. Jásztelken sok cigány volt, de nem okoztak különösebb gondot. A legtöbben zenéltek, de abból nem nagyon gazdagodtak meg. Éltek, ahogy éltek. Kéregettek, de lopni nem loptak.

• *Gazdag tapasztalatai alapján mit tanácsolna a mai kutatóknak és gyűjtőknek?*

A kutatások nagyon alapos munkát igényelnek, mert csak úgy van értelmük, ha a megállapítások tényekre támaszkodnak. Ezeket pedig csak levéltárakban vagy könyvtárakban lehet megtalálni. A régi iratokban nagyon sok latin kifejezést használtak, ennek megértésére alaposan fel kell készülni. Tisztában kell lenni a térméretekkal, a területszámításokkal, a különféle adónemekkel. Szóval nagyon sokrétű munka ez, de szép munka.

• *Elkerült országos honismereti rendezvényekre is. Kikkel barátkozott össze a kutatók közül?*

Az első nagyobb rendezvény az 1937-ben rendezett budapesti jászkun kongresszus volt Teleki Pál részvételével és irányításával, amin Jásztelek főjegyzőjeként vettem részt. Később a megyei pályázatok alkalmából szervezett összejövetelekre jutottam el. Leginkább a szolnoki Damjanich Múzeum munkatársaival: Szabó Lászlóval, Szabó Istvánnal és Bereczki Ibolyával melegedtem össze, akik mindig készséggel segítettek munkámban.

• *Köszönöm a beszélgetést. További jó egészséget és életkedvet kívánok!*

Pethő László

Dr. Rusvay Lajos munkái: (összeállították a Jászberényi Városi Könyvtár munkatársai): Jásztelek község életrajza – 1942. 139 old. (Doktori disszertáció) – Hősök könyve Jásztelek I. világháborús hősei emlékére – 1984. 66 old. – A jász nép vallási élete és templomainak múltja – 1986. 126 old. – Jászsószentgyörgy és Jászdózsa községek régi története – 1982. 81 old. Jászsószentgyörgy krónikája I–II. – 1984. 649 old. – Jászapáti története 1944-ig – 1969. 500 old. – Jászivány története – 1983. 107 old. – A jászkunok Magyarországon (1239–1989) Emlékezés a jászkunok betelepülésének 750. évfordulójára. 1989. 147 old. – A Jászság lakosságának élete a proletárdiktatúra alatt. 1990. 33 old. – A Jászság tanyavilága 1983. 134 old. – Jászsági nótacsokor 1979. 102 old. – Magyar jász-kun trilógia 1989. 158 old.

Honismereti táborok 1992-ben

A Honismereti Szövetség folyamatos feladatának tekinti a honismereti táborok anyagi támogatását. Erre a célra – évi – rendszerességgel pályázatot hirdet, melyet a megyei honismereti egyesületeken keresztül juttat el az érdeklődő közösségekhez, intézményekhez.

1992-ben – 86 honismereti tábor szervezésére – több mint másfél millió Ft-ot utalt ki a Honismereti Szövetség Elnöksége a tábori bizottság javaslatára. A támogatás mértéke ötezer Ft és százezer Ft között volt, átlagnak a tizenötezer forint tekinthető.

A honismereti táborok többsége évközi, szakköri munkára épül, s így ez az intenzív időszak a közösségi munka, a közösséggé válás szempontjából nagy jelentőségű a résztvevők számára.

A honismereti táborokban célként fogalmazódik meg a közösségi ismeretszerzés személyiségformáló szerepe, a történelmi szemlélet kialakításának segítése és a magyarságtudat erősítése. A közösségi és személyiségfejlesztő játékok, programok az ön- és társadalomismereti készségek elsajátítását, a cselekvőképesség fokozását segítik elő.

Közvetlen célként valamennyi honismereti táborban megfogalmazódott a tájegység, település múltjával, jelenével való ismerkedés, a népi kultúra tovább élő hagyományainak, szokásainak gyűjtése, rendszerezése, feldolgozása megfelelő szakmai irányítással.

A táborok vezetői, szakmai irányítói pedagógusok, muzeológusok, levéltárosok, népművelők, könyvtárosok, azaz a legtöbb esetben közoktatási, közgyűjteményi, közművelődési intézmények dolgozói. 1992-ben nagyobb számban jelentkeztek kulturális egyesületek, autonóm közösségek honismereti tábor szervezésére.

A táborvezetők beérkezett beszámolóí 49 eredményes, változatos és színvonalas munkáról szólnak.

A *gyermek- és ifjúsági táborok* – melyek között megtalálható a napközis tábornak honismereti jelleget kölcsönző is – legtöbbször általános iskolai szervezésű, általában ismertebb üdülőterületen, hagyományos tábori körülmények között került megrendezésre. (Velence, Balaton-part).

A tábor fő programja: a tájegység természeti és földrajzi környezetével, értékeivel való ismerkedés, fél és egész napos kirándulások, túrák keretében. A programban szerepel előadás, vetélkedő, ügyességi verseny (sport) és szabadprogramként a környezet nyújtotta lehetőség: a fürdés.

A táborok általában nagyobb létszámúak, 45–55 fő, a táborba jelentkezés feltételei között nem szerepel az évközi honismereti szakköri tevékenység.

Szaktáborok programja – az évközi szakköri munka után – az intenzív együttlétet kívánja élményszerűvé, hasznossá tenni. Ebbe a kategóriába tartoznak a kézműves táborok, a népművészeti alkotótáborok. A konkrét gyakorlati jellegű tevékenységet elméleti ismeretekkel, meghívott előadók előadásaival, beszélgetésekkel egészítik ki. A szaktáborok résztvevői között mindegyik korosztály megtalálható, s ez tükrözi is egyben az országban folyamatosan működő honismereti szakkörök, öntevékeny csoportok munkáját is.

Szervező intézményként, a közoktatási intézmények mellett jelen vannak a közművelődési intézmények – művelődési házak, könyvtárak –, valamint a helyi kulturális egyesületek. A tábor helyszínének kiválasztását itt meghatározza a tábor jellege: a kézműves mesterség elsajátításához szükséges tárgyi feltételek jelenléte, ill. a helytörténeti gyűjtemény megléte, annak állapota.

Honismereti táborok – bár az előzőek is ebbe a kategóriába sorolandók – legtipikusabb jegyeit a néprajzi, helytörténeti, művelődéstörténeti gyűjtést, régészeti feltárást végző táborok jelentik.

A nagy múlttal és gazdag szervezési-előkészítési tapasztalattal rendelkező megyei honismereti táborok szervezését elsősorban a múzeumok szervezik. A résztvevők középiszkolások, főiskolások, egyetemisták. A múzeumi tudományos munka igényes segítői, az önkéntes gyűjtők köre bővül a honismereti táborban szerzett gyűjtési, rendszerezési és feldolgozási ismeretek által. Az évtizedek óta meghirdetett néprajzi és nyelvjárásgyűjtő, valamint az új- és legújabb kori történeti pályázat dolgozói sok esetben a honismereti szakkörökben, majd a honismereti táborban alapozzák meg eredményes pályázati helyezéseiket. A honismereti táborokban részt vevők általában évközi érdeklődésük, eredményeik alapján kapnak meghívást a többnyire megyei szervezésű táborokba. A tábor szervező múzeumok mellett a levéltárak, és egyes főiskolák, egyetemek közművelődési és történelem tanszékei is jelen vannak, úgy is mint szervező, úgy is mint egyes programban közreműködő intézmények.

A honismereti táborokban gyűjtött anyag – szellemi és tárgyi – a múzeumokba, helytörténeti gyűjteményekbe kerül. A gyűjtött téma pályázattá, dolgozattá formálása sok esetben forrásértékű a tudományos kutatás számára.

Az előzőekben kategóriákba sorolt táborok mellett meg kell említeni, hogy ezen a nyáron 10 honismereti táborba kaptak meghívást erdélyi diákok és felnőttek. Az ily módon szervezett táborok kölcsönösen nagy élményt jelentettek a résztvevőknek. A tábor programja népművészeti, társadalomismereti jellegű volt többségében.

Jelentős találkozásként kell kiemelni a mesztegnyői honismereti találkozót, amelyet 78 határon túli fiatal és felnőtt részvételével rendeztek. Ez a rendezvény a Magyarok Világszövetsége által szervezett rendezvénysorozathoz kapcsolódott s a mesztegnyői Szent István-napi ünnepegeknek is részévé vált.

Országos táborokról szólva, meg kell említeni a már folyamatosnak mondható zsámbéki honismereti szakkörvezető-tábort, amely zárórendezvénye a honismereti fakultációnak a tanító és tanárképző főiskolák hallgatói számára. A leendő új honismereti szakkörvezetők a

honismereti táborok munkáját gyakorlatban ismerhetik meg, majd záróvizsgát tesznek az év közben szerzett és a táborban elsajátított ismereteik alapján.

A következőkben megyénként közöljük az 1992. évi támogatott táborok számát, valamint azt, hogy közülük hányan küldtek beszámolót és gazdasági élszámolást. Itt jegyezzük meg, hogy ennek a beszámolóknak az elküldése a minimális feltétele annak, hogy 1993-ra pályázhasson egy-egy közösség honismereti táborának támogatására a Honismereti Szövetségnél. Eszerint Budapest 9 tábor (jelentést küldött 5), Békés megye 8 (3) Borsod-Abaúj-Zemplén 8 (3), Csongrád 2 (2), Győr-Sopron-Moson 10 (6), Hajdú-Bihar 4 (2), Heves 3 (3), Jász-Nagykun-Szolnok 13 (11), Komárom 1 (-), Pest 6 (-), Somogy 6 (5), Szabolcs-Szatmár-Bereg 1 (-), Tolna 1 (1), Vas 2 (2), Veszprém 8 (6), Országos tábor 4 (1).

A Honismereti Szövetség által támogatott valamennyi tábor felsorolását a Honismeret 1992. 4. számában közöltük.

A honismereti táborok eredményei nem számokban mérhetőek, azonban fontos azt tudnunk, hogy a táborokban részt vevő diákok és felnőttek számára meghatározó élményt jelentenek az ott eltöltött napok. A táborok szervezői ennek ismeretében kell, hogy a következő táborok előkészítését megkezdjék, amelyhez jó munkát kívánunk.

Turóczy Istvánné

Honismereti kerékpártúra az Ipoly mentén

A többévi folyamatos munkakapcsolatban lévő szlovákiai Ipolyság és Szob együttműködésében kiemelkedő évet zárhattunk 1992-ben. A közös tervekben két rendezvény megvalósításában történtek kezdeményezések; egy kerékpáros honismereti tábor az Ipoly mentén és egy néprajzi kutatótábor Ipolyság környékén.

A kerékpáros tábor először került megrendezésre Szob–Ipolyszalka–Ipolypásztó–Ipolyszakállos–Pereszlény–Ipolyság–Selmezbánya–Szentantál–Gyügy–Ipolyság–Palást–Ipolybalog–Parassapuszta–Kemence–Szob–Nagymaros–Szentendre–Visegrád–Szob–Nagybörzsöny–Ipolyság útvonalon. Az út túlnyomó részét kerékpáron tették meg a programban részt vevők, de három alkalommal autóbusszos kirándulásra került sor: Selmezbányára, Szentendrére és az ipolysági résztvevők visszaszállításakor.

A táborra Ipolyságról a Magyar Tannyelvű Alapiskola és a szobi Általános Iskola tanulóiból verbuválódott a létszám, öt felnőtt tanár és három tanítóképzős hallgató kíséretében.

A szobi csoport a szalkai Ipoly-hídon kelt át, amelyet a két ország hivatalos szervei megnyitottak a túra kedvéért. A túloldalon a szalkai önkormányzat tagjai vártak bennünket és bemutatták településüket. Este a falu vezetői és az önkormányzat a polgármesterrel az élen baráti vacsorán látták vendégül csoportunkat. Másnap továbbkerekedve az Ipoly mentén, ismerkedtünk a településekkel, este pedig Ipolyszakálloson a falu fiataljai – több mint százan – diszkoval és tábortűzzel fogadták túrázóinkat. A harmadik napon Pereszlény községben találkoztunk az ipolysági kerékpáros csoporttal, ahol a falu nagy szülöttjének, Manga János néprajzkutatónak avattunk emléktáblát az ipolysági önkormányzat jóvoltából. Dr. Csáky Károly honismereti-néprajzi kutató mondott emlékbeszédet és megkoszorúzták a résztvevők az elhelyezett márványtáblát.

Majd közös kerékpározás után megérkeztünk Ipolyságra, a túra jobb parti központjába. Szállásunk az egykori Hont megye vármegyeházában elhelyezett középiszkolai kollégiumban volt és innét indultunk naponta hosszabb-rövidebb túráinkra. Először kétnapos busztúra következett Selmezbányára és környékére. Hatalmas élmény volt a város és múzeumainak megtekintése, hisz sokan most jártak itt először. Leányvár, Klopacska, Bányászati Akadémia, a gyönyörű belváros és nem szólva az egykori aranybányában tett kirándulásról, mind-mind külön eseménye kirándulásunknak. Hazafelé a szentantali Koháry-kastélyt néztük meg, s a programot a gyügyi fürdőben fürdőzéssel zártuk. A következő napokon ismét kerékpárturák voltak, egyszer a három Túron át Palástig, másszor Ipolybalogra. És elérkezett az ipolysági búcsú ideje, ahol Dr. Zsolnai Ernő polgármester úr köszönt el a város nevében a Magyarországra felé kerekedő csoporttól.

A parassapusztai határátkelőhelyen át Kemence következett a hazai programokban, ahol a műemlékek megtekintése és fürdőzés után megszálltunk a XVIII. századi vármegyeházban, amely ma iskola. Honismereti túránk egyik érdekessége volt, hogy a történeti Hont megyeházaiban szálltunk meg két helyen is. A további napokon Szobbal, a Duna-kanyarral és a Börzsönnyel ismerkedtek a tábor résztvevői. Felsorolni a sok élményt szinte lehetetlen, a 10 napos túra végén a gyerekek alig akartak hazamenni, bár a szobi búcsúesten részt vevő polgármesterek, vezetők megállapodtak a jövő évi folytatásban. Kibővítve a résztvevők körét, jelentkeztek Helemba, Ipolyszalka, Ipolyszakállos, Kemence iskolái is.

Köszönet illeti meg mindazokat az alapítványokat, akik támogatták a tábort: Honismereti Szövetség Tábori Alapítványa, Nemzeti Gyermek- és Ifjúsági Alapítvány, Csehszlovákiai Magyar Kultúráért Alapítvány, Pest Megye Önkormányzatának Ifjúságpolitikai Alapítványa, valamint Ipolyság város, Ipolyszalka, Ipolyszakállos és Ipolybalog Önkormányzata a Cseh- és Szlovák Köztársaságban, Szob és Kemence Önkormányzata Magyarországon, a szobi Szabadidő Központ és az Érdy János Könyvtár és Információs Központ.

Mándli Gyula

Újjászületett Szegeden a Miasszonyunk zárda

Szeged legrégebbi utcája, a Szentháromság utca, nemrég kapta vissza nevét. Ott áll a maga méltóságával az iskolanővérek Miasszonyunkról elnevezett zárdája. Elemi éveimben magam is oda jártam. Az volt a szokás falun: az iparos, illetve jobb módú családok oda írták gyermekeiket, hogy onnan majd tovább haladjanak polgárba, szakmunkástanodába, a piaristákhoz vagy az egyetemre. Az elemi az első négy évig fiúk is elvégezheték ott, s onnan mehettek tovább, attól függően, milyen pályát választottak. Az emeleten voltak a kereskedelmi, illetve a tanítóképző osztályok, mi, elemisták pedig a magasföldszinti tantermekben ismerkedtünk a betűvetés és a számolás, az olvasás tudományával. Az egész épületben apácák tanítottak. A mi osztályunk az épület bal oldali szárnyában a folyosó utolsó tanterme volt, ahonnan két lépcsőt kellett lemennünk s máris a kápolnában, ha meg egy kicsit tovább mentünk, a gondozott udvarban voltunk. Az osztályok igen szerényen voltak berendezve, semmi fölösleges tárgy nem volt egyikben sem. Am a tisztaság, a csönd és a fegyelem az egész épületre jellemző volt. Ragyogott minden ablaküveg, hófehér kis függönyeit hetente mostak a diákok szülei, akik sokmindenben segítettek az iskolát. Sem a tantermekben, sem a folyosón nem lehetett hallani a járásunkat. Ugyanis a nővérek arra is megtanítottak bennünket, miként járjunk: hogy ne a sarkunkra, hanem a talpunk elejére lépve közlekedjünk, hogy járásunk szép és csöndes legyen. A folyosón, ha két diák összetalálkozott, csak egymásra mosolygott és egy kicsit megbiccentették a fejüket. Ha viszont a képzősökkel vagy az apácákkal találkoztunk, megálltunk és úgy köszöntöttük Dicsértessék a Jézus Krisztussal. S ők mosolyogva elfogadták. Akkor is, ha napjában ugyanaz a diák már negyedszer köszönt nekik.

Főként az osztályokban és a folyosókon eszünkbe sem jutott a hangoskodás: a hangos beszéd, kacagás, ne adj' isten, kiabálás. Az iskolának ugyanis megvolt a maga mélycsöndű varázsa. Így ismertük meg, és így szoktunk bele. Az udvaron hatalmas hársfák adtak hűvös menedéket a nyári hőségben. Ott fogyasztottuk el tízórainkat, télen meg egy kis hógolyózást csaptunk, hogy mozgásigényünket kielégítsük. Tornaóráinkat az alsóbbi kis tornateremben, máskor pedig a nagy tornateremben tartottuk. Tavasz és őszi időkben ki-kimehettünk a Mátyás térre, s ott sétálgathattunk. Vagy játszottunk, s ott olykor el-elszabadultunk. De a rosszalkodás fogalmát meg sem közelítettük. Csintalan kiscsikók voltunk, de egymásra nagyon vigyáztunk. Ugyanis mielőtt kimentünk volna, tanítóink kértek minket, hogy úgy viselkedjünk játék közben is, hogy meglássák rajtunk, melyik iskola növendékei vagyunk.

A kis kápolnában minden reggel volt mise, bizonyos napokon szentségimádások, litániák, a nővérek számára pedig lelkigyakorlatok. A diákság bármikor betérhetett egy-egy rövid imára, elmélkedésre. Hittanóráinkon bibliát, katekizmust és imákat tanultunk, így szép sorban képileg is megismerhettük a bibliai alakokat és szenteket. Népszerű szentjeink életéről könyvekből való felolvasásokkal kaptunk képet, és minden óra végén egy kis ideig gondolkodnunk kellett, milyen is volt az imént hallott szent ruházata, viselkedése, nem

volt-e nagyhangú vagy éppen halk, szelíd, akit mindenki igazán szeretett. A napi tanórákat reggeli imával kezdtük és akkor is imádkoztunk, amikor vége volt a tanításnak. Órák alatt minden szóra, mozzanatra figyeltünk. Kezünket nem a hátunk mögé kellett tenni, hanem mellünkön tartottuk keresztkönyökfogással, kényelmesen, hogy ne zavarjon bennünket a testtartás a figyelésben. Tanítóink mindenre figyeltek: a szép, helyes beszédre, a helyes, egészséges ülésre s arra is, hogy akinek netán gyenge volt a füle, a szeme, azokat az első padokba ültették. Vagyis, az apácák mindenképpen igyekeztek a mi kedvünkbe járni, s így máris érthető, miért szerettük őket mi is.

Tanítás végén még az osztályban elköszöntünk a nővérkéktől, majd szép csöndesen, halk léptekkel kihaladtunk az utcára. Az utcán minden ismerősnek köszöntünk, s a felnőtteknek volt érkezésük, hogy elfogadják. A köszönésre nemcsak az iskolában, hanem otthon is neveltek minket, már kicsi korunkban, ami később természetes lett: egyre több ismerőssel találkoztunk, és köszöntöttük egymást. Valahol ezt is a zárdai nevelés mágójára kell írunk, mégha, mint mondtam, otthon is csak a szépre, jóra, szeretetre neveltek minket.

1948-ban megtiltották az apácáknak, hogy a zárdában tanítsanak. 1950 júniusának egyik hajnalán pedig teherautókra pakolták őket (egy-egy ötkilós csomaggal) és Zircra, onnan pedig más-más, ideig-óráig megmaradt kolostorokba, rendházakba vitték őket. Hátra kellett hagyniuk mindent: a jó felszerelt iskolát és személyes holmijukat. 1948 és 1950 között szinte éhnyálon tengődtek a zárdaépület padlásszobáiban. Varrtak, hímeztek, foltozgattak, munkájukra a templomok, kis részben az alsóvárosiak tartottak igényt, így segítve megélhetési gondjaikon.

Azóta negyvennégy év telt el, s 1992-ben végre újjászülehet a szegedi zárda, amely 1873-ban nyitotta meg kapuit, s ahova 1923-ban helyezték a rendtartomány anyaházát. Létesítése, Oltványi István csanádi egyházmegyei nagyprépost, de méginkább unokaöccse Oltványi Pál földéaki lelkész, később szegedi prépost nevéhez fűződik, aki az intézet építésén, fejlesztésén sokat fáradozott. Ő lett a szegedi iskola első igazgatója. A rendtartománynak 1923 után ilyen nagy intézete csak egy volt: az 1896-ban Debrecenben megnyílt Svetits-intézet.

1992-ben végre a volt szegedi anyaházban is megszólalhat az iskola harangja és csengője, folytathatják a nővérek az oktató-nevelő munkájukat, a magyar jövő alakítását. A szegedi fiókház szeptember 5-én nyílik meg, három nővér alkot elkötelezett világi nőekkel és férfiakkal egy tantestületet. Megalapítjuk a Karolina Elemi Iskola és Gimnázium nevet viselő, fokozatosan kiépülő 12 osztályos (6+6) iskolát. Az első tanévben két 1. elemi osztály, valamint egy-egy 2. elemi osztály, 3 elemi osztály, és 4 elemi osztály nyílik fiúk és lányok számára, ugyanakkor 14 éves lányok részére két gimnáziumi első osztály indul kollégiummal együtt. Célunk a gyermekek és fiatalok integrált személyiséggé való alakítása – mondotta Vargacz M. Krisztina nővér, a szegedi zárda igazgatója.

Az egykor Szegeden tanító apácák közül már csak kevesen élnek, s azok közül csak néhányan tudtak eljönni a megnyitóra, és Istenem milyen kedves vendégek voltak itt, bár az emlékezés szomorú tragédiákat idézett. Az ünnepi megnyitót az alsóvárosi ferencesek templomában kezdődött püspöki szentmisével, amelyet Gyulai Endre szeged-csanádi megyéspüspök celebrált, talán mondanom sem kell, zsúfolásig megtelt templomban. Nézegettem az arcokat s próbáltam kitalálni, kit mi hozott most ide? És láttam, milyen őszinte átéltés, nyugalom ült az arcokon, és már nem is volt meglepő, hogy a hívek zöme áldozott, és természetesen a tanárok, illetve a diáksereg is! Nagyon boldog voltam, mindenkinek ragyogott az arca, hogy ezt a szép pillanatot mi, egykori zárdanővendékek is megérhettük. Az ünnepség színvonalát emelte, hogy a város és az egyház képviselőin kívül részt vettek rajta az iskola visszaszerzésében oroszlánrész vállaló szegedi KÉSZ tagjai, a szegedi kereszténydemokraták, a Magyar Demokrata Fórum, a velünk szimpatizáló, törekvéseinket támogató városatyák, illetve jelen volt a nuncius, aki gyakran törölgette örömkönyveit. A megnyitót követően a diákok saját, feldíszített osztályaikban fogadták szüleiket, rokonaikat, és bizony öreg este lett, mire elcsöndesedett az iskola, amelybe minden bizonnyal visszaköltözik majd a szeretet, a türelem és a bölcs megértés. És amelyikből nemsokára olyan emberek kerülhetnek ki, akik hiteles garanciái lesznek keresztény országunknak.

Erre szokták azt mondani: Úgy engedje az Isten!

Ifj. Lele József

Felújították az elesett orvoskatonák emlékművét

Áll egy szobor a főváros VIII. kerületében, az Üllői út és az I. sebészeti, a radiológiai és a II. nőgyógyászati klinikák előtt húzódó névtelen utcácska sarkán, a hősi halott orvosok emlékére. Horvay László alkotását a Magyar Országos Orvosszövetség és a Honvédorvosok Tudományos Egyesülete állította, s 1942. május 17-én avatták fel. Több mint ötven éve ennek.

A szobor most is magán viseli a főváros ostromának és 1956 harcainak a nyomát, ám a Semmelweis Orvostudományi Egyetem és a Magyar Honvédség példás együttműködéseként az évtizedek alatt ráakódott szennyeződésektől megtisztítva, rendezett környezetben várta 1992. május 15-ét, hogy összegyűljenek előtte az emlékezők.

Megtörtént ez is. Felsorakozott a honvédség csapatzászlós díszegysége, a katonazenekar, elfoglalták helyüket a meghívottak, s természetesen a kíváncsi érdeklődők. A Himnusz elhangzása után dr. Nemes Attila, az orvosegyetem rektorhelyettese tartott emlékbeszédet. Ellentétekről szólt, gyógyításról és öldöklésről, békés alkotómunkáról és esztelen háborús pusztításról, tanulásról, a tudomány elsajátításáról és az értelmetlen halálról. Szólt arról, hogy míg az első világháborúban 300 magyar orvos halt hősi halált (kb. egy egyetemi évfolyamnyi létszám!) a II. világháborúban 1300-ra becsülik a fronton, munkaszolgálatban, fogságban, lágerekben, börtönben életüket vesztett orvosok számát. Nem lehet számokban kifejezni, mennyi életet tudtak volna megmenteni, mennyi szenvedő kínján tudtak volna segíteni, mennyi tapasztalattal tudták volna gazdagítani a tudományt – ha életben maradnak. Nem így történt. Legyen hát ez a szobor mindegyik életét vesztett orvos figyelmeztető emléke. Figyelmeztessen az élet, az alkotómunka szépségére itt, a hazai orvosképzés egyik fellegrára előtt.

Dr. Svéd László orvos ezredes a katonaeorvosok nevében szólt. Emlékeztetett az elődök hősiesség helytállására a történelem folyamán, a szenvedőkön való segítség kötelességére háborús időkben, melynek igen szép példáját nyújtotta a közelmúltban az Öböl-háborúban részt vett magyar egészségügyi egység.

A beszédek után a koszorúzás ünnepélyes percei következtek. Az ünnep után a hétköznapiak jönnek. Mindnyájunk dolga, hogy ezek békességesek, dolgozók legyenek. Erre figyelmeztetnek azok, akikre emlékeztünk.

Kondor Endre

Turulháza

*Turulháza ne csak a múlt faluja legyen,
hanem a magyar örökkévalóságunk egyik temploma is!*
(Gunda Béla)

Nemzeti múltunk, történelmünk ismerete nélkül nem épülhet semmilyen jövő. Az elmúlt évtizedek szellemi inkubátorában felnőtt nemzedék hiányos – és gyakran igaztalan, valótlan történelmi tudatot örökölt – vallja *Kun Péter* alig érettségizett fiatalember, aki a múlt tavasszal megalakult *Turulháza Alapítvány kuratóriumának* az elnöke. Ketten, *Lezsák Leventével*, aki másodéves egyetemi hallgató, „forradalmi” cselekedetre szánták el magukat. A fiatalok nemcsak merészet álmodtak, de az álomhoz lehetőséget és támogatást is kaptak. Így *Turulházát* – egy „új hazát” Karcag mellett – valósággá álmodhatják.

Kun Péter, aki angol, mongol és kínai nyelven beszél, így vall magáról: Engem mindig érdekelt a magyarság eredete. Múlt nyáron Mongóliában jártam, ahol felfigyeltem arra, hogy az ott élők mennyire őrzik a hagyományaikat. Ekkor fogalmazódott meg bennem Turulháza ötlete.

Lezsák Levente, az ELTE bölcsészkarának filozófia szakos hallgatója pedig így vélekedik a világról: Túl korán értem bele azokba a mozgásokba – akár politikai, akár szellemi –, amelyekkel együtt élünk. Emiatt talán egy kicsit koravén lettem. Az én generációnk ön- és nemzetismeret nélkül nőtt fel, amiért elsősorban nem ő volt a hibás, hanem a torz rendszer, amely körülvette. Mindenki a rendszerváltozás szükségességéről beszél, de addig, amíg nem adunk *élményhelyzeteket* az ifjúságnak és a nemzetnek, nem lesz rendszerváltozás. Olyan *élményhelyzetekre* gondolok, amelyben mindenki rádöbbenhet saját múltjára, hagyományaira. Ezért jött létre Turulháza.

Mi várható Turulházán? A fiatalok természetvédelmi terület létrehozását tervezik. Megkísérlik feltámasztani az ősi rideg állattartást. Kulturális, tudományos, művészeti összejöveteleket, ifjúsági táborokat, kézművestanfolyamokat szerveznek. Alapvető céljaik között szerepel a lovaskultúra és a lovassport, a lovas íjászat fejlesztése és minél szélesebb körben való megismertetése. Idővel egy néprajzi múzeumot is létesítenek, ahol a magyarság eredetével és ősi kultúrájával találkozhat majd az érdeklődő. Szellemi központtá szeretnék fejleszteni Turulházát, ahonnan expedíciókat indítanak majd Kelet felé a magyarok, a kunok és a rokon népek nyomait kutatva.

Turulházáért jött létre a Turulháza Alapítvány, melynek célja: „A magyarság – a Magyarországon és a világ bármely részén élő magyarság – egészének együttes szellemi örökségét képező néprajzi, kulturális, tudományos, környezeti és egyéb értékek megtartása és továbbadása mind Magyarországon, mind külföldön.”

Lezsák Leventétől megtudjuk, hogy amíg Kun Péter helyben követi a folyamatokat, a tereprendezést – már le is költözött Karcagra –, az alapítvány működését, addig Lezsák Levente a gazdasági háttér kidolgozásában vállal nagyobb szerepet. Az egyetemista fiatalember komolyan meséli terveiket: Turulháza területe három nagy részre lesz osztható. Az első: a fogadó rész, ahol felépül majd egy csárda, egy vendégfogadó, egy parkoló, ahonnan út vezet majd a jurtatáborhoz, illetve az amfiteátrumhoz, ahol egy színpad szolgál majd a bemutatókra. Ugyanitt alkotóház felépítését is tervezzük. Szeretnénk kialakítani a Magyarországon régen őshonos, de azóta kihalt állatok emlékhelyét. A második rész szikes legelő lesz, ahol szürkemarha gulya, ménes, rackanyáj fog legelni (64 rackabirka és 4 fakó ló már otthonra lett). A harmadik terület a jelenleg műveletlen rizsföld, amit elmocharasítunk majd és létrehozunk egy olyan természetvédelmi területet, amelybe megpróbáljuk visszatelepíteni azokat a mocsári állatokat, amelyeket a kihalás veszélye fenyeget.

A Turulháza Alapítványt indulásként a Lakitelek Alapítvány öt éven keresztül 2 millió forinttal segíti. Emellett Karcag önkormányzata is támogatja a nagy tervet.

Ámulattal hallgattam e két tehetséges fiatal. Mivel akarnak, mivel elszántak és támogatókra is találtak, bízunk benne, hogy terveik valóra válnak. Kun Péter hite, lelkesedése nekünk is erőt adhat: olyan lesz körülöttünk a világ, amilyennek mi akarjuk!

A Turulháza Alapítvány elnöke: Kun Péter. A kuratórium tagjai: Kun János és Lezsák Levente. A védnökség tagjai: Aba Béla, dr. Andrásfalvy Bertalan, Barsiné Pataki Etelka,

Buda Ferenc, dr. Dobos Krisztina, dr. Für Lajos, dr. Gunda Béla, Halász Péter, dr. Horváth Balázs, Kallós Zoltán, Kácsor László, Körmendi Lajos, dr. László Gyula, Lezsák Sándor, Sinkovits Imre, Szörényi Levente.

Anyagi támogatás az alábbi bankszámlára utalható: Postabank Rt., szolnoki fiók, pénzforgalmi jelzőszám: 459-98946. Az alapítvány bankszámlaszáma: 033-00811

Frigyesy Ágnes

A csángó folklór Gyimesközéplokon

1992. október 18.

A Tatros menti Gyimesközéplok jó ideje a csángó-magyarok egyik kulturális központjának számít. Az első, maihoz hasonló seregszemlét 1973. június 16–17-én rendezték ugyanitt.

Bereczki Károly a csíkszeredai Hargita című napilapban, Horváth Arany a bukaresti Művelődésben számolt be az akkori rendezvényről, amely szerintük a csángó népviselet, népdal és népi tánc fesztiváljaként vonult be a művelődési életbe. (Tréfás kedvű atyafiak mindjárt át is keresztelték a fesztivált – „csángó, feszt igrál!-ra”). A rendezvény 1973-ban a gyimesiek fesztiválja volt csupán. Csak sajnálni lehetett, amiért a moldvai csángó-magyar meghívottak: a klézseiek, a forrófalviak szereplése elmaradt, mint ahogyan távol maradtak a Brassó melletti hétfalusiak híres boricás táncukkal, de hiányoztak Déva küldöttei is. És nemigen gyűlhetnek ide össze később sem hiánytalanul a magyarság „árva gyermekeinek” számító csángók népművészei. Valakik, leginkább a távoliak, mindig hiányoztak.

Ugyanakkor, 1973. június 16-án nyílt meg Középlokon egy múzeum, ahol, amint az idézett két krónikás írja, fából készült használati tárgyakat, népi szötteseket, népművészeti örökséget jelentő írott (hímes) tojásgyűjteményt, a gyimesiek nevezetes művelődéstörténeti örökségét, „a nyelvi, nemzeti és hovatartozás élő bizonyítékait” állították ki. Most újból megtekintettük a múzeumházat, amely tisztán, rendben várta látogatóit. Rögtön meg kellett állapítanunk azt is, hogy gyarapodás helyett inkább megfogyatkozott a gyűjtemény, amelyet 20 éve a jövőt féltő, a jövőre is gondolni tudó középlokiak adományai, a községbeli tanárok, tanítók, Borbáthné Kurta Erzsébet, a Bodor család és mások gyűjtőmunkája hozott össze. A hagyományörzés egyik forrásává válva nemzetiségünk megmaradását kellett – ha szerényen is – szolgálnia a gyűjteménynek. A népi kultúrához való ragaszkodást jelképezte. Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy akkorjában valóságos fénykorát élte a csángó relikviák gyűjtése. Műgyűjtők és műkereskedők, néha gátlástalan emberek, de nem vehetjük mindnyájukat egy kalap alá, szedték össze és hordták el, jobbra ingyen, vagy majdnem semmiért a múltat, népi művelődést idéző tárgyak tömegét.

A mostani, hagyományt felerősítő, összetartozást tudatosító találkozóon nyolc együttes mutatta be népi kultúrájának egy-egy jelentős fejezetét. Közülük 4 moldvai, 4 gyimesvölgyi együttes. Neves szakemberek, köztük Faragó József, jelenlétükkel tisztelték meg a fesztivált.

A Moldvából jött lujzikalagoriak szereplése az újévi köszöntéssel, az *urálással* vette kezdetét. A házigazdának címzett sok jókívánságot ostorcsattogtatással, ún. harsogtatással húzták alá, tették hitelesebbé. Utána a női kórus népdalaikból adott elő egy csokorra valót. Ezt régiesnek tűnő páros táncuk, majd magyar nyelvű csujogatókkal tarkított, fűszerezett moldvai körtáncaik előadása követték. A lelkes kis csapatnak Csernik Mária a vezetője.

Élményszámba ment és számomra az újdonság meglepetésével hatott a moldvai lészpediek műsora. Az együttes vezetőjét, Fazakas Józsefet arról faggattam, hogy most hol és mikor énekelnek odahaza magyar népdalokat? – Lakadalomban, kereszteleksor. A gyűlésekben, ahol fontak – volt a válasz. Ez utóbbiak inkább régebbi idők emlékei lehetnek. Fazakas József vasárnaponként magyarul írni és olvasni tanítja a lészpedi fiatalokat, ilyenkor táncolnak és énekelnek.

A gyimesbükkői táncsoport és énekkar (vezetője Antal Mária) a helyi táncrendbe tartozó aprókkal, kettőssel, lassú és sebes (gyors) magyarossal, kerekessel, hejszával és még néhány más tánc bemutatásával jelentkezett.

A bükkieket követően, megjelentek a színpadon a moldvai külsőrekecsiniek. A nők: lányok, asszonyok zöld ruhát (kendőt) régi mintájú, feketével hímzett fehér inget, fekete

katrincát viseltek. Akárcsak a többiek, ők is régi, nemes, számunkra örökértékű népi dallamok, táncok felelevenítői voltak. Fehér Márton, a csoport vezetője, kifejtette, hogy amit tudnak, azt az öregektől tanulták. Magyarul énekelnek lakadalmakban és guzsalyasban, ahová guzsallyal, kendővel fonni mennek. Mikor a mezei dolog bégyűlt, akkor gyűltek essze egy házba. Azt mondták erre, hogy guzsalyas. Fontak, gyűlést tartottak hétköznapokon, vasárnap este pedig táncguzsalyast. Ha nem volt hedegű (hedegű) akkor sütyűvel (süvöltő, sültő, süvöltő – a furulya régi magyar neve) fogtak táncolni: csárdást, ruszszkát (ruseascat). Én befogtam a fülembé (a dallamot). Nem tudtam (hangszert) venni. Megláttam a cigánnak a hedegűjét, kis fészivel (fejszével) a deszkát kifaragtam (hedegűnek). Amit befogtam a fülembé azt húztam. A cigányoktól is tanultam – mondja rövidre fogott beszélgetésünk során Fehér Márton.

A pusztinaiaiak egy marék „piros virágot” szedtek össze otthon és elhozták nekünk. Régi (Három árva, A nagy hegyi tolvaj) és új népballadákat (Rózsa Sándor), népdalokat és egyházi énekeket hallhattunk tőlük. Műsorukat öreges táncsal zárták. Különlegességként emlitem: tánczenéjüket egy Bogdan Toader nevű román ember szolgáltatta. A pusztinaiai asszonyokkal szülőfalujuk történetéről, a moldvai Pusztina és Gyimes közötti régi kapcsolatokról beszélgettünk. Ők magyar népdalokat a *guzsalyasságban* (fonóban), *lakadalomban*, a mezőn énekelnek.

A felsőlokiak, irányítójuk Póra Magdolna, a tőlük megszokott virtuozitással járták el a helyi táncokat, kötötték le most is a közönség figyelmét. A gyimesközéploki iskola leánykórusának (kórusvezető Bartos Erzsébet) a szereplése zárta az idei csángó fesztivált.

A két loki csoport műsora széles körben ismert a közelebbi-távolabbi magyar közönség előtt. Másrészt a gyimesiek folklórkincse eléggé egységes, rajta, községenként, erősen megkülönböztető vonásokat nehezen lehetne felfedezni. A középloki tanulók énekeszenéjén jól érezhető az iskolázás, de ez mit sem vonhat le a többi csoport műsorának eredetiségéből.

Azon töprengtünk a végén, hogy a rendezvény nemcsak a „jó hírért-névért” van, hanem igaz ügyet szolgál. Egy ilyen fesztivál, az előadott népdalok jellege a közönségtől is megkövetel bizonyos fokú, a falu határán túlmutató jártasságot, műveltséget. A sokat fáradozó szervezők is elgondolkoznak majd azon, hogy az ilyen találkozók az összes résztvevők, jelenlevők teljes meglegedésére kell hogy szolgáljanak. Ne érhesen senkit vád. Az élménybe, az örömbé ne vegyüljön cseppnyi keserűség sem.

Szőcs János

Éremgyűjtő-találkozó Tatán

Az első Páneurópa éremgyűjtő-találkozóának 1992. október 10-én Tata adott otthont a XVIII. században épült és szépen felújított Czégényi-malomban. Ez alkalommal került bemutatásra és értékesítésre az az emlékérem – ezüst és bronz kivitelben – amit *Szunyogb*

László éremművész készített Habsburg Ottó születésének 80. évfordulójára. Az eseményt – az ország különböző helyeiről érkezett gyűjtők és érdeklődők mellett – megtisztelte jelenlétével Habsburg Walburga főhercegnő, Habsburg Ottó lánya, valamint Mihály főherceg és felesége is.

A rendezvényt Vámosi László a tatai csoport titkára nyitotta meg, melyre eljött és előadást tartott dr. Rádóczy Gyula – a Magyar Numizmatikai Társulat főtítkára – a most bemutatott könyvről, Magyarország papírpénzei 1848–1992 címmel. A vendégek között köszöntöttük dr. Zombori Lajost a Magyar Éremgyűjtők Egyesületének főtítkárát, Hada Róbert alelnököt és Bartha Évát a Magyar Honismereti Szövetség titkárát. A találkozón az érdeklődők megtekintették Szunyogh László eddig készült érmeit, ezenkívül éremcsere, adásvétel, és tapasztalatcsere szerepelt a programban, mely jó hangulatú tombolával zárult. Az első találkozó jó tapasztalatokkal szolgált a rendező csoport részére, de jó hírverése is volt az éremgyűjtésnek, a numizmatikának.

Vámosi László

Húszéves a Gannai Asszonykórus

Az UNESCO felmérése szerint a világon csaknem háromezer nyelven beszélnek, ez a sokszínű világ azonban lehet egy akaraton, ha összefog a közös célért. E törekvést példázza a Gannai Asszonykórus, melynek tagjai két évtizede színvonalas műsorokban mutatják be a hazánkban élő német nemzetiség dalait. Énekükben, öltözékükben hűen tükröződik a bakonyi tájon élő nemzetiség hagyománya. Óseiktól átvett népdalokkal színesítik a hazánkban élő népek palettáját. Úgy érzem, István királynak Imre fiához szóló intelmeit hallhatjuk: „Mert amiként külön-külön tájakról és tartományokból jönnek a vendégek, úgy külön-külön nyelvet és szokást, külön-külön példát és fegyvert hoznak magukkal, s mindez az országot díszíti... az egynyelvű, egy szokású ország gyenge és esendő. Ennélfogva megparancsolom neked, fiam, hogy a jövevényeket jóakarattal tanulmányozd és becsben tartsd, hogy nálad szívesebben tartózkodjanak, mintsem másutt lakjanak.”

Az egykori alapítók – Máhig Jánosné, Brunner Jánosné, Nagy Mihályné, Rédling Jánosné, Somkuti Vendelné és Vesztergom Vendelné – szépen csengő énekét Tolnai András kísérte a

Babos János felvétele

hagyományos gombos harmonikáján. A kórus 16 éven át Benkő Jenőné tanítónő vezetésével működött. Szereplésük a szomszédos Döbröntén, az egykori pápai járás kulturális sereg-szemléjén kezdődött, és azóta se szeri, se száma az elismerésnek, a televíziós és rádiós szereplésnek.

1992. április 7-én a szépen felújított gannai művelődési otthonban köszöntötték a kórus asszonyait. Két évtizedes tevékenységük ünneplésére eljött a falu apraja, nagyja, mellette számos vendégegyüttes köszöntötte őket, saját dalaikból, táncaikból összeállított műsorral. Hiszen a gannai asszonyok két évtized alatt nevet, dicsőséget szereztek falujuknak, Pápa és vidéke lakosságának és az egész országnak.

Tolnai András és Fromm Márton helyett ma már Schlecht József kíséri éneküket a gombos harmonikán. A nyugdíjba vonult művészeti vezető utódaként pedig Varga Istvánné, Kondor Vincéné, majd Pillerné Földi Ilona irányítja tevékenységüket. A tíz főre gyarapodott együttes műsora egyre színvonalasabb, és ami fontos, a „kispávák” is bontogatják szárnyukat.

A Katolikus Napok elnevezésű világtalálkozót 1992-ben Karlsruheban tartották meg. A gannai német asszonykórust az a megtiszteltetés érte, hogy Úrnapján, a szabadtéri szentmisén ők képviselték Közép-Kelet-Európa népeit, este pedig énekeltek a katolikus fórumon, ahol még egy-egy angol, perui és vietnami együttes szerepelt.

Reméljük, Németországban és még máshol is sok-sok örömet szereznek szép dalaikkal a gannaiak. Kívánjuk, hogy lelkesítse őket Sütő András szállóigévé magasztosult szép gondolata: „Amíg egy nép énekel, addig messzire hallatszik, hogy létezik.” Ugyancsak utralalónak ajánlom a németalföldiek kedves mondását, amely így hangzik: „Wo man singt, lass dich nieder, denn böse menschen haben keine lieder.” (Ott telepedj meg, ahol énekelnek, mert gonosz embereknek nincsenek dalaik.)

H. Szabó Lajos

Vass Lajos (1927–1992)

Egy ember nagyságát nem az jelzi leghitelesebben, mekkora helyet foglalt el életében, hanem inkább az, mekkora úrt hagyott maga után. Ennek igazát példázza Vass Lajos egész életútja, körünkől való távozása.

Vass Lajos életében nagyon kis helyen megfér. Akik közelében éltek, azoknak sohasem kellett „szoronganiuk” sem szó szerinti, sem átvitt értelemben. Soha sem tört senki előbbrejutására, sem emberi vagy művészi kiteljesedésére. Most, hogy elment közülünk, hiánya annál fájóbb számunkra. Nagy gondunk, ki folytassa azt a sokrétű muzsikusi tevékenységet, áldozatos közéleti munkát, amiből a sors kegyetlen keze kiragadta közülünk.

Első pillanatra úgy tűnik, mintha e gondjainkba némi ellentmondás is betüremkedne. Hiszen látszatra Vass Lajos sikeres ember volt. Egész fiatalon Erkel-díjat kap, még zeneakadémiai tanulmányai alatt a Honvéd Művészegyüttes Kórusához kerül karnagyként, Vásárhelyi Zoltán mellé, alig 26 esztendő, amikor e világhírű együttesnek vezető karnagya lesz. De akkor sem „elveszett ember”, amikor életútja más irányt vesz és a Vasas Művészegyüttes kórusának, majd zenekarának is vezetője lesz, az a megtiszteltetés is éri, hogy felkerik a Szlovákiai Magyar Tanítók Kórusának vezetésére, bekapcsolódik a pávakörök munkájába és – ami sem előtte, sem utána senkinek sem sikerült – (Németh László szavaival élve) „egybeénekelte az országot.”

De akik csak egy kicsit is ismerik Vass Lajos életútját, azok tudják, hogy mindezt az akkor hivatalos művelődéspolitikai ellenébe tette. Kétségtelen, hogy ez a tény csak növeli Vass Lajos munkásságának erkölcsi értékét, de nem ment föl az alól a felelősség alól, amit Vass Lajos pályájának ilyen alakulásáért vállalunk kell. Tudom, teljesen történelmietlen a kérdés olyan feltevése: „Mi lett volna, ha...?” Ezt azért sem tehetjük, mert az erre a kérdésre adható válaszunk csak fantázia kérdése. Vass Lajos pedig sohasem panaszkodott. Így életútja töretlen, szép, nagy ívű pályának tűnt a külső szemlélő számára. Erről a sorsfordulóról én is csak azért tudok, mert részt vettem – hivatalból – azon a megbeszélésen, amelyen ez bekövetkezett. Vass Lajos akkori kiállásában – mint cseppben a tenger – annyira benne van

emberi tisztessége, meg nem alkuvó igazságérzete, annak kimondása, minden kockázat vállalása, hogy kötelességemnek érzem életének ezt a mozzanatát legalább néhány szóban rögzíteni.

A történet ott kezdődik, hogy a Honvéd Művészegyüttes 1956 őszén Kínában járt hangversenykörúton. Olyan sikerrel szerepeltek, hogy azt akár diadalkörútnak is nevezhetnénk. Ott éri őket az október 23-án kezdődő, majd egyre terebélyesedő magyar népfelkelés – vagy ahogyan most látjuk – a magyar szabadságharc híre. Értesüléseiket a Tokiói Rádió angol nyelvű adásából veszik. Az először nagy lelkesedéssel fogadott hírek később egyre nagyobb rettenetet váltanak ki belőlük, olyannyira, hogy képtelenek a hangversenyorozatot folytatni. A legfelsőbb kínai párt- és állami vezetők igyekeznek őket megnyugtatni, a hangversenyek folytatására rávenni. Ez az igyekezetük azonban nem járt sikerrel. Így hazaindultak. Már a szovjet–kínai határon magas rangú szovjet katonai küldöttség várta őket, azzal a kéréssel, hogy útjukat megszakítva adjanak Moszkvában egy hangversenyt. Az együttes ezt nem vállalta. Ez óriási csalódást keltett mind a szovjet, mind a magyar vezetőkben. Ennek egyenes következménye lett, hogy a Magyar Honvédelmi Minisztérium leszerelte az együttest. Közben azért történtek kísérletek arra, hogy ezt a világhírű együttest valamiképpen tartsuk meg. Aczél György miniszterhelyettes és Ilku Pál – aki akkor a Honvédelmi Minisztériumban teljesített szolgálatot, tábornoki minőségben – külön is beszéltek Vass Lajossal. Erre a tárgyalásra – mint a zenei főosztály vezetője – én is meghívást kaptam. A beszélgetés jó hangulatban indult. Elsőnek – mint házigazda – Aczél miniszterhelyettes szelíd hangon, de némi szemrehányással szólt Vass Lajoshoz, mondván: „Vass elvtárs! Maga a mi gyermekünk, mi neveltünk magából karmestert, zeneszerzőt és maga az első alkalommal belénk rúg.” Vass Lajos szinte diskuráló hangon, a legnagyobb természetességgel adja meg a választ: „No de elvtársak, értsék meg, hogy belőlem 56-ban az elnyomott magyar művész keserve buggyant ki.” Ettől a mondattól megfagyott a levegő körülöttünk. Jó ideig néma csend üli meg a zátonyra futott beszélgetést. Elsőnek Aczél tér magához és az előbbi szelíd hangon kérdez rá: „És miben jelentkezett ez az elnyomás, ami ennyire kedvét szegte?” Vass Lajos folytatva az előbbi társalgó hangvételt, mint aki szinte örül annak, hogy végre valakinek elpanaszolhatja bánatát, kezdi mondani: „Képzeljék el, elvtársak, mennyit szenvedtem amiatt, hogy nekünk van Bartókunk, Kodályunk és nekem Szvesnyikovot, Novikovot, Tulikovot kellett énekeltetnem, pedig ezek a zeneszerzők meg sem közelítik a mi mestereink színvonalát. Azt is nehéz volt elviselnem, hogy a honvédelmi miniszter – Farkas Mihály – szakmai dolgokba is beleszólt. Itt van pl. Pödör Bélának egy könnyed hangvételű, könnyen énekelhető, kórusra írt dala, a Májusi ének, aminek a végkicsérését a miniszter nem találta eléggé optimistának. Ezért Pödör Béla záróakkordnak egy magas fekvésű, hatalmas akkordot ír befejezésül. Mintha egy kis fejre, egy nagy kalapot tenne. De ezzel a nagyon nehezen énekelhető akkorddal ezt a szép kis művet kivette a tömegek szájából. A műsorválasztásba való beleszólás már olyan mértékű volt, hogy a Vörös Csepelt sem énekelhettük, mert ennek a második versszakában ez a szöveg szerepel: „Küld a pokolba a tisztjeidet.”

A két vezető meg csak hallgat, csak hallgat. Azután – mint valami vezényszóra – fölpattannak, kezét nyújtanak, elköszönnek tőlünk.

Vass Lajosnak a művészet tisztaságába vetett hitét, az általa igaznak vélt álláspont kimondásának kényszerét mutatja, hogy a két vezető megrökönyödéséből semmit sem vesz észre. Sugárzó arccal, mint aki végre elmondhatta a maga igazát és győzött, vonul ki a tárgyalásról.

Amint kiérünk az ajtón, ráförmedek Lajosra, hogy ez bizony szerencsétlen megnyilatkozás volt részéről. Bezárta maga mögött az ajtót.

Lajos meg azon csodálkozott, hogy nem látom be, mennyire igaza volt. Én meg iránta érzett aggodalmamban csak annyit tudtam mondani, hogy nekünk minimum olyan jóban kell lennünk a szovjetekkel, mint ahogyan az amerikaiak vannak velük. „Ilyeneket, mint amilyeneket te mondtál róluk, még az amerikaiak sem mondanak.” – zártam le a vitát.

Érte való aggodalmam másnap már teljesült. Vass Lajos az utcára került. A vasas szakszervezet multhatatlan érdeme, hogy volt bátorsága ahhoz, hogy hóna alá nyúlt, rábízta a maga kórusát. De ez a „védtetés” csak arra volt jó, hogy csendben meghúzza magát. Mihelyt csak egy kicsit is kidugta a fejét – mint ahogyan az országos mozgalommal terebélyesedett pávaköri mozgalommal történt – egy titkos kéz mindig utánanyúlt, akadályokat gördített további munkája elé.

A tragédia az, hogy számára most nyílt volna ki a világ. De azt már nem érte meg.